



TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

7 Ekim 2023 İsrail-Hamas Çatışmasına Yönelik İran Dijital Diplomasisi

October 7, 2023 Iranian Digital Diplomacy Towards Israel-Hamas Conflict

Simge ÖZTÜRK

Doktora Öğrencisi,
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Bölümü.
simgeozturk000@gmail.com
ORCID : 0000-0002-1781-4743

Yavuz CANKARA

Doç. Dr.,
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi,
İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Bölümü.
yavuz.cankara@bilecik.edu.tr
ORCID : 0000-0002-9553-9708

Cilt / Issue: 12(2) 811-845

Geliş Tarihi: 20.07.2024

Kabul Tarihi: 01.07.2025

Atıf: Öztürk, S. ve Cankara, Y.
(2025). 7 Ekim 2023 İsrail-Hamas
çatışmasına yönelik İran dijital
diplomasisi. *Tesam Akademi
Dergisi*, 12(2), 811-845. <https://doi.org/10.30626/tesamakademi.1519430>

Öz

Devletler, kendilerine yönelik uluslararası algıyı şekillendirmek adına kamu diplomasisi faaliyetlerine başvurmaktadırlar. Dijital kamu diplomasi özellikle uluslararası alanda meydana gelen kriz dönemlerinde uluslararası kamuoyuna bilgi aktarımının doğrudan ve hızlı gerçekleşmesini mümkün kıldığı için önem arz etmektedir. Bu açıdan ülkeler kendilerini bu kriz ortamında nerede konumlandıklarına dair anlatılarını hızlı ve etkili bir şekilde inşa etmelidir. Bu çalışmada, 7 Ekim 2023 Hamas-İsrail Savaşı'nın İran'ın dijital diplomasisinde kullandığı çevrimiçi anlatısına yansımaları nelerdir ve bu anlatıda İsrail'e yönelik kimlik temsili hangi vurgularla şekillenmiştir sorularına yanıt aranmıştır. Bu doğrultuda Hamas-İsrail Savaşı'nın, İran'ın çevrimiçi ortamda gerçekleştirdiği anlatısına yansımaları dijital diplomasi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda İran Dışişleri Bakanlığı'na ait X hesabında 7 Ekim 2023 ve 30 Nisan 2024 tarihleri arasında oluşturulan X paylaşımları, nitel içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. İncelenen X paylaşımlarında; İran'ın, çevrimiçi anlatısında oluşturduğu İsrail kimliğinin olumsuz yönlerine sıklıkla vurgu yaptığı gözlemlenmiştir. İçeriklerde; İran'ın, barış yanlısı ve insancıl bir diplomasi anlayışına sahip olduğu vurgulanarak kendi kimliğine yönelik olumlu çağrışımları bu savaştaki konumu üzerinden vurguladığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, Dijital Kamu Diplomasi, X, Hamas-İsrail Savaşı

Abstract

States use public diplomacy activities to shape international perceptions of themselves. Digital diplomacy is particularly important in times of international crisis, as it enables the direct and rapid transfer of information



The content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

to international public opinion. In this respect, countries should quickly and effectively construct their narratives about where they stand in this crisis environment. This study seeks to answer the questions of what are the reflections of the 7 October 2023 Hamas-Israel War on Iran's online narrative used in Iran's digital diplomacy and what emphases have shaped the identity representation towards Israel in this narrative. In this direction, the reflections of the Hamas-Israel War on Iran's online narrative were evaluated in the context of digital diplomacy. In this context, X posts created on the X account of the Iranian Ministry of Foreign Affairs between 7 October 2023 and 30 April 2024 were examined by qualitative content analysis method. In the analysed X posts, it was observed that Iran frequently emphasised the negative aspects of the Israeli identity created in its online narrative. In the content; it was observed that Iran emphasised the positive connotations of its own identity through its position in this war by emphasising that it has a pro-peace and humane understanding of diplomacy.

Keywords: Iran, Digital Public Diplomacy, X, Hamas-Israel War

Extended Abstract

The integration of societies into the digital sphere in parallel with the development of communication technologies has led to the digitalisation of the understanding of public diplomacy. States resort to digital public diplomacy in order to find a response in international public opinion for their foreign policy objectives. The fact that the digital environment is a very favourable environment for public diplomacy has made digitalisation effective in the understanding of public diplomacy. In this sense, countries support their statements on foreign policy positions with digital diplomacy activities. Social media platforms, where governments publish content to refute arguments against their national policies, are used as a means of crisis management and dissemination of foreign policy messages by states and leaders. As seen in the case of Iran, the online narrative in times of conflict is centred around issues related to crises in the international arena. In this context, this study aims to analyse the impact of the 7 October attacks on Iran's digital diplomacy narrative.

Israel, which declared its independence in 1948, has since its inception sought to legitimise its image through narratives of Jewish history. While trying to establish its presence in the territories it occupies with narratives about the Jewish faith and the history of genocide, it seeks to create a legitimate ground for the attacks it carries out by labelling

the resistance in these territories as “terrorism”. Accordingly, Hamas, which emerged as an actor in the Palestinian resistance, was presented as a terrorist group and this emphasis was maintained in the political discourse. During the 7 October attacks, this emphasis was repeated in order to create the impression that Israel was fighting terrorism. As a matter of fact, it has become increasingly important for the parties to convey their justifications to the international public opinion in times of conflict, and digital platforms have gained the function of a preferred tool to be used in this direction. Iran, on the other hand, has made the Palestinian issue one of its foreign policy priorities, defining Hamas as a resistance group defending its territory against the occupying forces. The contrasting narratives of the two countries show that the struggle on the ground is also reflected in the digital realm. However, the direct targeting of civilians on 7 October 2023 made it easier for Hamas to position this attack as an act of terrorism in the eyes of the international community (Margolin and Levitt, 2023, p. 1). In response to this discourse, Iran presents its anti-Israel narrative, in which it emphasises the increasing violence in the conflict, to the international public in the digital space.

In the study, firstly, digital public diplomacy is explained and a conceptual framework for the analysis is established. Secondly, a summary of the process leading to the 7 October Hamas-Israel Conflict is presented. Subsequently, information about the methodology used in the study was given and the analysis section of the reflections of the 7 October 2023 Hamas-Israel War on Iranian digital diplomacy was formed.

In this study, the content shared between 7 October 2023 and 30 April 2024 on the X account, which belongs to the Iranian Ministry of Foreign Affairs and operates under the user name ‘@IRIMFA_EN’, was examined by qualitative content analysis method. In the data collection process, ‘X Advanced Search’, a filtering tool offered by the X platform, was used; only the date filter was applied and all posts produced in the specified time interval were included in the analysis. During the analysis process, recurring themes and narratives were identified and Iran’s digital public diplomacy strategy and the identity representation it constructed regarding Israel were evaluated through these themes.

In the content analysed within the scope of the study, it was determined that certain thematic emphases were repeated. Among

these emphases, the framing of Hamas' attacks on 7 October 2023 as a defensive struggle against the long-standing Israeli occupation stands out. Moreover, while the attitudes of some Arab countries that have entered into a normalisation process with Israel have been openly criticised, the legitimacy and continuity of the Palestinian resistance have been strongly defended. In addition, while repeating that the US is directly responsible for the humanitarian crisis caused by Israel, the insufficiency of the United Nations Security Council in preventing this crisis has also been criticised. The findings of the analysis reveal that Iran's digital diplomacy language systematically emphasises anti-Israel rhetoric. In general, it has been observed that the Iranian Foreign Ministry's digital communication language is shaped within a framework that aims to influence both regional and global public opinion, emphasises the humanitarian dimension of the crisis and reproduces the anti-Israel discourse. In this context, the findings reveal that by using digital public diplomacy tools, Iran aims to strengthen its position in the international system on the one hand, and to codify Israel as a crisis-creating actor on the other.

Giriş

Devletlerin uluslararası alanda kendi çıkarlarını geliştirmek adına sürdürdükleri geleneksel diplomasi kullanımının yanı sıra günümüzde diplomasi farklı formlarda kullanılmaktadır. Klasik bağlamda liderler arası gerçekleştirilen geleneksel diplomasi anlayışı önemini korumaktadır. Ancak küreselleşmenin etkisiyle beraber diplomasinin gündeminde ve uluslararası aktörlerin yapısında meydana gelen çeşitlilik geleneksel diplomasi anlayışına yeni bir boyut kazandırmıştır. Diplomasi, artık kamuoyuna yönelik iletişim odaklı bir anlayışa da haiz olmuştur. Bu bağlamda hükümetten halka gerçekleşen diplomasi anlayışından ziyade çok aktörlü bir diplomasi anlayışını temsil eden kamu diplomasisi, geleneksel diplomasi anlayışı kadar önem kazanmıştır (Roberts, 2007, s. 47-50). Nitekim toplum hayatının dijitalleşmesi ile hükümetlerin karar mekanizmaları, gerek iç kamuoyunda gerek uluslararası kamuoyunda daha hızlı ve kolay hedef haline gelebilmektedir. Bu bağlamda devletlerin kamuoyunda oluşturacakları imaja yönelik çalışmalarının önemi artmaktadır. Örneğin 7 Ekim Hamas-İsrail Savaşı'nın uluslararası topluma yansımaları dikkate alındığında bu gerekliliğin bir kez daha kendini gösterdiği ifade edilebilir.

7 Ekim saldırıları İsrail diplomatik çevrelerinde "İsrail'in 11 Eylül'ü" olarak değerlendirilmiştir (Marcetic, 2023). İsrail'in bu saldırıya verdiği karşılık ve ABD'nin Afganistan müdahalesi kıyaslandığında ortaya çıkan benzerlik, kullanılan sert güç uygulamalarıdır. ABD'nin 11 Eylül saldırılarının ardından terörizmle mücadele bağlamında gerçekleştirdiği müdahalesi, uluslararası destek bulmuş olmasına rağmen uzun vadede Afganistan politikası başarısız sonuçlanmıştır. 11 Eylül ardından gerçekleştirilen kamu diplomasisi uygulamaları da ilgili kamuoyuna uygun içeriği sahip olmadığı için eleştirilerin odağında yer almıştır (Zaharna, 2015, s. 103). Bu örnek inşa edilen kamu diplomasisi mesajının içeriğinde dair önemin göstergesi niteliğindedir. Bu bağlamda uluslararası kamuoyunda Gazze halkına desteğin de kendini gösterdiği bu savaşta, İsrail'in sert güç uygulamaları ile hedefine ulaşabilmesinin pek de kolay olmadığı ifade edilebilir (Knoope, 2023). Sonuç olarak yumuşak güç ve sert gücün birlikte stratejik kullanımının gerekliliği gündeme gelirken askeri gücün yanında uluslararası kamuoyuna aktarılan hikayenin de belirleyici bir faktör olduğu kabul edilmektedir (Nye, 2009, s. 160). Dolayısıyla uluslararası kamuoyunu kendi tezine ikna etme noktasında her iki taraf

dijital kamu diplomasi faaliyetlerini kullanmaktadır. Bu bakımdan her iki tarafın çatışma alanında sağlamaya çalıştıkları üstünlük dijital alana da yansımaktadır.

Çalışmada ilk olarak dijital kamu diplomasisi açıklanmış ve analiz için kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Takip eden başlıkta, 7 Ekim Hamas-İsrail çatışmasına giden sürecin bir özeti sunulmuştur. Ardından çalışmada kullanılan metodoloji hakkında bilgi verilmiş ve 7 Ekim 2023 Hamas-İsrail Savaşı'nın İran dijital diplomasisine yansımalarının analiz bölümü oluşturulmuştur.

Dijital Kamu Diplomasisi

İletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel bir şekilde toplumların dijital alana entegre olması, kamuoyu odaklı diplomasi anlayışında da dijitalleşmeyi beraberinde getirmiştir. Devletler, dış politik hedeflerine yönelik söylemlerine uluslararası kamuoyunda karşılık bulmak adına dijital kamu diplomasisine başvurumaktadırlar. Dijital ortamın kamu diplomasisi açısından oldukça elverişli bir ortam olması kamu diplomasisi anlayışında dijitalleşmeyi etkili kılmıştır. Kamu diplomasisi, kavram olarak ülkelerin dış politik kararlarına karşı küresel kamuoyunun tutumunu etkilemek bağlamında ilk defa 1965 yılında Edmund Gullion tarafından kullanılmıştır (Huijgh, 2016, s. 438). Ancak kamu diplomasisinde teori, pratik uygulamaları takip etmiştir. Nitekim yabancı kamuoyunda olumlu bir imaj oluşturmaya yönelik çabalar veya propaganda uygulamaları diplomasi tarihi kadar erken bir tarihe uzanmaktadır (Melissen, 2013, s. 438).

Yumuşak güç, devletlerin uluslararası siyasette diğer aktörlerin görüşlerini tehdit içermeyen yöntemlerle etkileyebilme kapasitesidir (Nye, 1990, s. 166). Uluslararası ilişkilerde rol oynayan aktörlerdeki artan çeşitlilik, karşılıklı bağımlılık, teknolojik gelişmeler ve bunlara bağlı olarak değişen siyasi olayların görünümü, geleneksel güç kavramının dönüşümünde etkili olmuştur. Bu süreçte sivil toplum kuruluşları, diaspora grupları, düşünce kuruluşları, sosyal ağ toplulukları ve uluslararası şirketler elde ettikleri yumuşak güç kapasiteleri doğrultusunda kamuoyu oluşturmada etkili olabilmektedirler. Bu bağlamda kamu diplomasisi bir bütün olarak yumuşak güç kapasitesine sahip olan bu unsurların rol aldığı bir girişimdir (Zatepilina-Monacell, 2015, s. 38).

Diplomasinin dijitalleşmesiyle birlikte, devletlerin kamu diplomasisi

uygulamalarında anlatıya dayalı bir yaklaşım ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda, dijital diplomasi aktörleri, hedef topluluklara yönelik geliştirdikleri anlatıları dijital platformlar aracılığıyla sunmaktadır. Bu dönüşüm sürecinin ilk adımlarını sanal elçilik uygulamaları oluşturmuş, bunu internet forumlarının kurulması takip etmiştir (Khatib vd., 2012). Zaman içinde ise, bir devletin ulusal imajını yönetebilmek adına tarihsel anlatıların dijital ortamda yeniden kurgulanması yaygın bir strateji haline gelmiştir (Manor, 2019, s. 44). Dijital diplomasi; ülkelerin ulusal fikirlerinin, kültürel hedeflerinin ve politik tutumlarının anlaşılır kılınmasını sağlamak amacıyla geliştirdikleri anlatıları geniş kitlelere ulaştırmak amacıyla yeni medya araçlarını kullanması şeklinde ifade edilebilir. Bu amaç doğrultusunda hükümete bağlı veya hükümet temsilcilerinin resmi sosyal medya hesapları üzerinden gerçekleştirilen dijital diplomaside; Youtube, X, Facebook, web siteleri, video-konferanslar veya Instagram gibi platformlar kullanılabilir. Bu mecralar geleneksel medyaya kıyasla daha özgür ve karşılıklı etkileşimi mümkün kılması açısından kamu diplomasisindeki doğrudan iletişim anlayışını karşılamaktadır. Uluslararası gündemi belirlemek veya gündeme ilişkin anlatılarının görünürlüğünü artırmak açısından da sosyal medya, geleneksel medyayı aşmış bulunmaktadır (Güdekli, 2016, s. 163).

Dijital mecralar hükümetlerin elinde bulundurduğu bilgi tekeline son vermesi açısından toplum ile arasındaki ilişkisel güç dinamiklerini dönüştürmüştür (Nweke, 2012, s. 24; Manor ve Pamment, 2019, s. 97). Kamuoyu artık medyanın etkisi doğrultusunda nispeten daha etkili hale gelmiştir. Bu süreçte diplomaside daha aktif bir konuma gelen toplum, sosyal medyayı bu işlevi ile araç edinmiş ve bu alanda hükümetlerin kararları lehine veya aleyhine kamuoyu oluşturabilmektedir (Zaharna, 2015, s. 103). Bu durumun bir sonucu olarak diplomasinin dijital ortamda ürettiği içerikler, kamuoyunu yönlendirme amacıyla önem arz etmektedir (Manor, 2019, s. 39). Hükümetlerin ulusal politikalarına karşı tezleri çürütmek amaçlı içerikler yayınladığı ait web siteleri veya sosyal medya hesapları özellikle de X platformu, devletlerin ve liderlerin kamuoyunu şekillendirme, kriz yönetme ve dış politik mesajlarını yayma araçlarına dönüşmüştür (Bjola ve Holmes, 2015, s. 73-74).

Uluslararası arenada yaşanan gelişmeler, devletlerin dijital mecralara uyum sağlama gerekliliğini doğurmuş ve bu durum dijital diplomasinin evrilmesinde belirleyici bir rol üstlenmiştir. Bu süreç Bjola ve Manor'un

analizlerine göre dijital benimseme ve adaptasyondan oluşmaktadır. Dijital adaptasyon, diplomatların yeni teknolojileri kullanma sürecine işaret ederken; dijital benimseme, diplomatların ya da kurumların bu teknolojileri dış politika hedefleri doğrultusunda stratejik olarak kullanma düzeyini ifade etmektedir (Bjola ve Manor, 2022, s. 475). Bu bağlamda dijital adaptasyonun ilk önemli örneği, Arap Baharı sürecinde ortaya çıkmıştır. Sosyal medyanın bu dönemde oynadığı rol, devletler için dijital mecralara kayıtsız kalınamayacağını açık biçimde göstermiştir. Sürecin ikinci evresi ise, 2015–2016 yıllarında Suriye iç savaşı, Rusya’nın Kırım’ı ilhakı ve ABD’deki başkanlık seçimleri gibi küresel gelişmelerle şekillenmiştir. 2013’te başlayan ve Kırım krizine dönüşen süreçte, Batı ve Rusya’ya ait diplomatik aktörlerin sosyal medya platformlarında yayımladıkları açıklamalar ve paylaşımlar, olayların gerçekliğine ilişkin uluslararası kamuoyu algısını yönlendirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, bilgi kontrolü ve iletişim üstünlüğü, hem geleneksel hem de yeni kamu diplomasisi yaklaşımlarında önemli bir unsur olarak öne çıkmıştır (Bjola ve Manor, 2022).

Kamu diplomasisinde sosyal medya, Bjola ve Jiang’ın da (2015, s. 74) vurguladığı üzere diplomatların özellikle gündem belirlemede geleneksel medyaya kıyasla tercih edilen araçlar haline gelmiştir. Dışişleri bakanlıkları da uluslararası arenada meydana gelen olayları çerçevelemede sosyal medyayı yaygın olarak kullanmaktadır (Manor ve Crilley, 2018, s. 373). Bu platformlarda paylaşılan içerikler, kimi zaman beyaz propaganda formunda düzenlenebilmekte dolayısıyla kamu diplomasisi ve propaganda arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran bir unsur haline gelmektedir (Robinson, 2019, s. 347). Her iki yöntemde de kamuoyunu etkilemek amacıyla algı yönetimi esastır. Bu nedenle ikisi arasında bir ayırmadan söz edebilmemiz; propagandayı en kötü (her türlü aracı, kaynak yanlısı kullanan yanıltıcı içerikler), kamu diplomasisini ise en iyi haliyle (kamuoyuna bilgi aktarımında yanıltıcı içeriklerden ziyade kaynak yanlısı doğru bilgi aktarımı) ele aldığımızda mümkündür (Brown, 2008).

Dijital ağların kullanımını etkili kılmak yukarıda da değinildiği üzere tutarlı bir içerik üretimi gerektirirken bunlara ek olarak iletinin zamanlamasının doğru bir şekilde belirlenmesini de gerektirmektedir. Kamuoyuna sunulacak bilginin benzer uygulamalar arasında merkezi bir konuma sahip olmasında doğru zamanlama etkili olmaktadır (Manor ve Segev, 2020, s. 243). Bu bağlamda kriz dönemlerinde

tarafların uluslararası kamuoyuna aktardığı mesajın yoğunluğu ve inşa edilen mesajın içeriği önem arz etmektedir.

7 Ekim 2023 Hamas-İsrail Savaşı

1987 yılında başlayıp 1993'e kadar sürecektir olan I. Filistin intifadasının başladığı sırada Muhammed Taha, Şeyh Ahmed Yasin ve Abdülaziz el Rantisi önderliğinde kurulan Hamas, bu tarihten itibaren halk arasında taraftar toplayarak Filistin-İsrail sorununda İsrail'e karşı silahlı mücadeleyi destekleyen bir aktör olarak belirmiştir. Müslüman Kardeşlerin Filistin kolu olan Hamas, 1988 tarihli tüzüğünde, Filistin sorununa yönelik barışçıl çabaları veya uluslararası konferans çağrılarını samimi bulmadığını belirtmiştir (Yale Law School, T.y.). Bu bağlamda da İslami bir Filistin devleti kurulana kadar İsrail'e karşı askeri mücadeleyi sürdürmekten yana bir tutum benimsemiştir. 1991 yılına gelindiğinde örgütün askeri birlikleri İzzeddin El Kasım Tugayları adı altında birleştirilmiş ve İsrail işgaline karşı silahlı mücadele vermeye devam etmektedir. Ancak örgütün askeri faaliyetleri Filistin davasına ilişkin desteği baltalama tehdidini de beraberinde getirmektedir (Uslu ve Karataş, 2020, s. 110).

Hamas'ın kurulduğu dönem, Filistin Kurtuluş Örgütü'ne karşı hoşnutsuzluğun belirdiği bir zamana denk gelmiştir. Bu konjonktür, Hamas'ın etkisinin yayılmasında etkili olmuştur. İki devletli çözümü kabul eden FKÖ, Oslo sürecinin başarısızlığı ardından 1996 yılına gelindiğinde nispeten zayıflamıştır. Bu sırada Hamas; hastaneler, okullar, bakım evleri ve dernekler üzerinden gerçekleştirdiği sosyal hizmet faaliyetleri ile halk arasındaki popülarlığını artırmıştır (Youngs, 2006, s. 7). 2006 yılında yapılan seçimlere "İslami Direniş Hareketi" adıyla katılan Hamas, El Fetih ise arasında geçen seçim mücadelesinden daha avantajlı çıkmıştır. İsrail ve ABD'nin seçimlere yönelik tepkisi ise bu sonucun tanınmayacağı şeklinde olmuştur. Nitekim Hamas'ın kurulmasının ardından İsrail ve ABD (AB, Kanada ve Avustralya) Hamas'ı terör örgütü olarak kabul etmişlerdir. Hamas'ın kuruluş tüzüğündeki İslami cihat vurgusu ve İsrail'in yok edilmesine yönelik ifadeler bu kararların gerekçeleri olarak gösterilmiştir. Bu süreçte ABD ve İsrail'in, İslami direnişin zayıflamasını sağlamak amacıyla El Fetih'e destek vermesi Filistinlileri bir iç savaşa sürüklemiştir (Elmer ve Friedman, 2007). Bu ortam İsrail'in bölgeye yönelik gerçekleştirdiği operasyonları kolaylaştırmıştır. Gazze şeridinde İsrail'in ablukası ile karşı karşıya kalan Hamas, İsrail'in gerçekleştirdiği saldırılar karşısında

etkinliğini kaybetmemiş ancak yeni bir strateji belirleme yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda 2017 yılında El Fetih ile uzlaşya gidilmiş ve iki taraf arasında imzalanan Uzlaşma Antlaşması çerçevesinde, Gazze'deki yetkisini Filistin Ulusal Yönetimi'ne devretmiştir (Cankara ve Cankara, 2020, s. 481). Hamas'ın 2017'de yayınladığı "Yeni Vizyon ve Siyaset Belgesi ile her ne kadar sivil direniş vurgulamışsa da ABD'nin 2017'de Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması ve 2019'da yayınlanan *Refah İçin Barış: Ekonomik Plan-Filistin Halkı İçin Yeni Bir Vizyon* belgesi ardından İsrail'e karşı mücadelede askeri yöntemler kullanılmaya devam edilmiştir.

7 Ekim 2023 tarihinde İzzeddin El-Kassam Tugayları'nın Aksa Tufanı olarak adlandırdıkları saldırılar, İsrail askeri üslerini ve güney bölgesindeki bazı şehirleri hedef alan roket atışları ile başlamış ve bu adımı Hamas militanlarının kara, deniz ve havadan paramotorlarla İsrail'e girmesi takip etmiştir. Gazze şeridinde İsrail'e yönelik gerçekleştirilen bu saldırı Hamas'ın saldırı kapasitesinin üzerinde bir etkiye sahip olması bakımından uluslararası alanda bir şok etkisi yaratmıştır (Telci, 2023). Hamas'ın Siyasi Büro Şefi İsmail Haniye, Aksa Tufanı operasyonunun ilk gününde yaptığı konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır (Middle East Monitor, 2023); "...İsrail ile ilişkilerin normalleşmesine giden yolun bu aşamayı düşmanı tanımakla şekillendirmesini isteyen Araplar ne bekliyorlardı?...El Kassam Tugayları bugün Arap-Müslüman toplumundan yenilginin utancını, kabullenmenin ve eylemsizliğin utancını siliyor..." Bu ifadelerden hareketle Hamas'ın bu saldırıyı gerçekleştirmedeki motivasyonlarından birinin İsrail, BAE, Bahreyn, Sudan ve Fas arasında sürdürülen normalleşme sürecini (İbrahim Anlaşmaları) engellemek olduğu belirtilebilir (Zalayat ve Guzansky, 2023, s. 3). İbrahim Anlaşmaları çerçevesinde, sürece dahil olan ülkeler arasında ekonomik, kültürel, turizm ve askeri alanlarda işbirliklerini öngören anlaşmalar imzalanmıştır. Nitekim İsrail ile bazı Arap ülkeleri arasındaki normalleşme sürecinin ürünü olan 15 Eylül 2020 tarihli İbrahim anlaşmaları, Filistinliler açısından hayal kırıklığı yaratmıştır.¹ Hamas'ın El Fetih liderliğindeki Filistin Yönetimi'nin zayıflatılmasını amaçladığına yönelik varsayımlar da söz konusudur (Ji-Hyang, 2024). Filistin Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas'ın, İsrail'in Doğu Kudüs'te seçim yapılmasını engellediği gerekçesi ile seçimleri

1 Palestinian Center for Policy and Survey Research tarafından 9-12 Eylül 2020 tarihinde gerçekleştirilen bir ankete göre Filistin halkının %80'i bu anlaşmaları bir ihanet ve terk edilme hareketi olarak tanımlamıştır. %86'sı ise BAE-İsrail normalleşme sürecinin yalnızca İsrail'in çıkarlarına yönelik olduğunu düşünmektedir (PCPSR, 2020, s. 2).

ertelemesi Hamas tarafından eleştirilmiştir. Bu nedenle Hamas'ın İsrail'e saldırısı ile Filistin Yönetimi'ni de hedef aldığına yönelik çıkarımlar söz konusudur (Karmon, 2023, s. 3).

İsrail tarafına bakıldığında ise bu saldırının zamanlaması, Netanyahu'nun yargı reformunun iç kamuoyunda yarattığı tepkilere hedef olduğu bir döneme denk gelmiştir. 2000'li yılların başından itibaren başarısız koalisyon uygulamaları sonucu ülkede süregelen siyasal istikrarsızlık söz konusudur. İsrail'deki seçim sistemine göre Knesset'te temsil hakkı elde edebilmek için seçimlere katılan partilerin %3,25 olarak belirlenen seçim barajını geçmesi yeterlidir (The Knesset, T.y.). Bu durum mecliste daha çok partinin yer almasını sağlarken iktidarın tek başına elde edilememesi durumunda koalisyon hükümetlerinin kurulması ile sonuçlanmaktadır. İsrail siyasetinde bu kırılğan yapının söz konusu olduğu bu dönemde yargı reformu da Netanyahu'ya karşı tepkileri artırmıştır. Hamas'ın saldırısının, bu yargı reformunun güçler ayrılığında dengeyi sarsacağı yönünde endişe duyan binlerce kişinin protestosuna yedek askerlerin de katılmasının ardından İsrail'in savaşa hazırlık durumunun tehlikeye atıldığı bir dönemde gerçekleşmesi, Hamas'ın stratejisi olarak yorumlanmıştır (Britannica, 2024; Dekel, 2023, s. 1). Saldırıları takip eden süreçte Netanyahu; İsrail'in, artık Hamas'ın başlattığı bir savaşta olduğunu belirtmiştir (The Time of Israel, 2023). İsrail tarafından Demir Kılıç Operasyonu olarak adlandırılan bu saldırı ile Hamas'ın, askeri etkisini yok etmek ve Gazze Şeridi'nde kontrolü yeniden ele geçirmesini engellemek amaçlanmaktadır (Dekel, 2023, s. 2-3). Hamas'ın saldırısının ardından Gazze'ye yönelik yoğun bir bombardımana başlayan İsrail, insani ateşkes çağrılarına rağmen bombardımanı yoğun bir şekilde sürdürmüştür. 28 Ekim'e gelindiğinde Netanyahu, "ikinci bağımsızlık savaşı" olarak adlandırdığı kara operasyonlarının genişletildiğini açıklamıştır (The Guardian, 2023). Saldırılarda birçok sivilin hayatını kaybetmesi ve çatışma alanlarından görüntülerin hızla yayılması uluslararası kamuoyunda tepkileri meydana getirmiştir. 2 Kasım'da BM uzmanlarının yayınladığı bildiride "Gazze'deki durumun felaket seviyesinde bir dönüm noktasına ulaştığı" belirtilerek İsrail saldırısının uluslararası hukukun ihlali olduğu vurgulanmıştır (United Nation, 2023). Çatışmalarda hayatını kaybeden sivillerin sayısındaki artış insani ateşkes çağrılarını artırmıştır. Hamas'ın saldırısı sonucunda yaklaşık 1200'den fazla İsraili sivilin hayatını kaybettiği belirtilmektedir. İsrail'in saldırıları sonucu ise hayatını kaybeden Filistinli sayısı 39.677'i aşmış durumdadır. BM tahminlerine

göre 1,9 milyon kişi de yerinden edilmiştir (OCHA, 2024). Çatışmanın devam ettiği her geçen gün Gazze’de yaşam insani bir kriz boyutuna ulaşmıştır. İsrail’in müdahaleleri ile Gazze yiyecek, su, ilaç, elektrik ve yakıttan mahrum bırakılmış bir şekilde temel ihtiyaçları karşılanamıyorken yerleşim yerleri, hastaneler ve ibadet yerlerinin bombalanması krizin derinleşmesinde etkili olmuştur. 24 Kasım’da yürürlüğe giren insani ateşkesin 1 Aralık’ta sona ermesinin ardından İsrail ordusunun resmi internet sitesinde, ordunun faaliyetlerinin hedeflediği bölgelerden tahliye konusunda rehber niteliğinde bir harita yayınlanarak Gazze Şeridi’ndeki Filistinli Gazzelilerin nakledilmesi çağrısında bulunulmuştur. Bu çağrıda amacın; Hamas’ın, sivil alanı askeri kullanıma dönüştürmesine karşı sivillerin can kaybını önlemek olduğu belirtilmiştir. Ancak İsrail’in, Filistinlilerin Gazze’yi terk etmesine yönelik çağrısı uzun vadede Filistin halkı için dezavantajlı bir sonuç doğuracaktır.

Hamas’ın saldırısının ardından pek çok ülke bu saldırıyı kınamıştır. Birçok Batılı ülke ise bu saldırı karşısında İsrail ile dayanışma içerisinde olacaklarını belirtmiştir. ABD Başkanı Biden, İngiltere Başbakanı Sunak, Almanya Başbakanı Scholz, Fransa Cumhurbaşkanı Macron ve İtalya Başbakanı Meloni yayınladıkları ortak bildiride, Hamas’ı kınarken İsrail’in kendisini koruma çabalarına destek verecekleri belirtilmiştir (The White House, 2023). Bu çatışma, Filistin-İsrail sorununun Batı ve Batı dışındaki ülkeler arasındaki görüş ayrılığının belirginliğini artırdığı bir olay haline gelmiştir. Batı, Hamas’ın saldırısının ardından İsrail’e tam desteğini açıklarken askeri, siyasi ve medyatik imkânlarını İsrail lehine sunmuş ve Hamas’ın terör örgütü olduğuna yönelik vurguyu artırmıştır.

15 Ekim’de AB, yayınladığı bir bildiri ile İsrail’in kendini savunma hakkını güçlü bir şekilde desteklediğini belirtmiştir (European Council, 2023). Ürdün, Bahreyn, Şili, Güney Afrika, Kolombiya ve Honduras ise İsrail’deki büyükelçilerini geri çağırırken Bolivya İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmiştir. 25 Ekim’de BM Genel Sekreteri Guterres, Gazze’deki insancıl hukukun ihlalinden endişe duyduğunu vurgulamıştır (United Nation, 2023a). İsrail’in saldırısı karşısında binlerce Filistinli sivilin hayatını kaybetmesi üzerine 2 Kasım’da Biden “insani bir duraklama” gerektiğini dile getirirken Fransa Dışişleri Bakanı Colonna da insani ateşkes çağrısında bulunmuştur (Reuters, 2023). 22 Aralık tarihine gelindiğinde Güney Afrika, Uluslararası Adalet Divanı’na, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına

İlişkin Sözleşme'ye dayandırdığı suçlamalarla İsrail'in aleyhine dava açılması için başvuruda bulunmuştur. İsrail, Gazze'ye yönelik askeri operasyonlarını 'kendini savunma hakkı' olarak tanımlarken Güney Afrika'yı Hamas ile yakın ilişkileri sebebiyle suçlamıştır (BBC, 2024).

İran'dan 7 Ekim Hamas saldırısına gelen ilk tepki ise bu saldırının arkasında Tahran'ın bulunmadığını vurgulamak yönünde olmuştur. Nitekim saldırının ardından Hamas ile ilişkilerinden ötürü gözler İran'a çevrilmiştir. Bu sırada ABD Başkanı Biden, İran'ın bu saldırıya dahil olduğuna yönelik bir kanıt olmadığını belirtmiştir (Pelley, 2023). İran'ın dini lideri Ayetullah Ali Hamaney de İsrail'in bu yöndeki iddialarını yalanlamış ve İsrail'in "onarılmaz bir askeri ve istihbarat yenilgisine uğradığını" da ekleyerek bu saldırıyı övmüştür (Euronews, 2023).

Hamas'ın İran ile ilişkisi, Hamas'ın sürgündeki lideri Khalil al-Qoqa'nın Tahran'da düzenlenen Filistin İntifadasına Destek Konferansı'na katıldığı tarihe dayanmaktadır. Takip eden yılda gerçekleştirilen ikinci konferansta ise ilişkiler resmi bir nitelik kazanmıştır. Bu tarihten itibaren Hamas liderleri ile Tahran arasında görüşmeler gerçekleştirilmiş ve ilişkiler geliştirilmiştir. Hamas, 2006 yılında kazandığı seçimlerin ardından da dönemin Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad tarafından desteklenmiştir. 2008-2009 yıllarında İsrail'in Gazze Şeridi'ne yönelik saldırıları sırasında da Hamas'a destek verdiğine dair iddialar söz konusudur. Bu yöndeki iddialar, savaşın ardından Hamas Siyasi Büro Başkanı Halid Meşal'in İran ziyareti sırasında İran'ı, 'zaferin ortağı' olarak gördüğünü belirtmesi ile güçlenmiştir (Brandenburg, 2010, s. 4).

1979 İran Devrimi ardından ABD ve İsrail, İran'ın başlıca düşmanları olarak konumlandırılmıştır. Bu doğrultuda İran, Filistin-İsrail meselesini de İslam alemi için stratejik bir dava olarak kabul etmiş ve İsrail'in işgaline karşı Filistinlileri destekler konumda yer almıştır. İran ve Hamas ilişkilerinin gelişmesinde bir diğer dinamik ise yukarıda bahsedilen İbrahim Anlaşmaları doğrultusunda Arap ülkelerinin İsrail ile ilişkilerde normalleşme adımları atması olarak belirtilebilir (Abo Rezeg, 2020, s. 401). BAE, Bahreyn ve İsrail arasında imzalanan anlaşmalar İran tarafından eleştirilmiştir. 7 Ekim saldırılarından birkaç gün önce de İran Dini Lideri Ali Hamaney, İsrail ile ilişkilerini normalleştirme adımları atan ülkelerin riskli bir kumara girdiğini ve kaybedeceğini belirtmiştir (Iran International, 2023). Nitekim İbrahim

Anlaşmaları'nın İran ile sorun yaşayan bölge ülkelerini bir araya getirmesi, İran'ın bölgesel olarak izole edilmesi ihtimalini artırmıştır. Bu doğrultuda, bölgesel çıkarlarını korumaya ilişkin politikalarına engel teşkil edeceğinden ötürü bu süreç, İran tarafından bir tehdit olarak algılanmıştır.

İsrail'in, Hamas'ın saldırısına karşı kullandığı orantısız güç uygulamalarının ardından İbrahim Anlaşmaları ile girilen normalleşme süreci sekteye uğramıştır. BAE, 8 Ekim'de Hamas'ın saldırısını kınadığını açıklarken 17 Ekim'e gelindiğinde, İsrail'in Gazze'deki hastane saldırısını da kınamıştır. Bu süreçte Arap rejimi İsrail ile normalleşmeye iten motivasyonlarını kaybetmiştir. Nitekim İsrail'in bölgedeki güçlü aktör imajı sarsılmış ve Demir Kubbe'nin Hamas saldırıları karşısında açık vermesi İsrail'in güvenlik tedarikçisi görünümünün önüne geçmiştir (Rakipoğlu, 2024). Oysaki 2021 yılında yaşanan çatışmalarda İsrail'in hava savunma sistemi "Demir Kubbe"nin, Hamas'a karşı başarısı bölge ülkelerinin dikkatini çekmişti ve bu durum İsrail'in bölgedeki güvenlik temelli ilişkilerinin geliştirilmesi açısından uygun bir ortam yaratmıştı (Yüksel, 2022). Ancak değinildiği üzere çatışma sürecinde hayatını kaybeden Filistinlilerin sayısındaki artış, normalleşme sürecine dahil olan Arap ülkelerde çekinceleri artırmıştır. Bu bağlamda normalleşme sürecinin kesintiye uğraması İran'ın lehine bir durum olarak gelişmiştir. Ayrıca İran, nükleer programı nedeniyle karşı karşıya kalabileceği bir ABD veya İsrail müdahalesi durumunda İsrail'e karşı çok yönlü bir cephe oluşturmak amacıyla Filistinli direniş grupları ile ilişkiler kurma gereksinimi duymaktadır (Abo Rezeg, 2020, s. 404). Bu bağlamda İran'ın Hamas ile ilişkileri İsrail'in hedefinde olmaya devam etmektedir.

Hamas'ın 7 Ekim'de sergilediği saldırı kapasitesinin İran ile ilişkilerinin bir sonucu olduğuna yönelik varsayımlar ortaya atılmıştır. İran'ın Hamas'a maddi yardımlarının yanı sıra "terörist eğitim programları" ile Hamas'ın vuruş gücünü artırdığına ilişkin eleştiriler yapılmakta ve bu durumun Tahran'ı da sorumlulardan biri haline getirdiği öne sürülmektedir (Levitt, 2023). 7 Ekim saldırıları, planlama ve operasyonel taktik bağlamında Hamas'ın tarihteki saldırılarından farklıdır (Şefkatli, 2023). Bu çapta bir saldırının Hamas tarafından gerçekleştirilebiliyor olması İsrail açısından siyasi ve askeri olduğu kadar psikolojik bir hasara neden olurken (Ataman, 2023) İsrail'in saldırıyı önleme veya etkisini sınırlandırma konusundaki başarısızlığı da ayrı bir tartışma konusudur.

Hamas'ın saldırı anına ilişkin sivillere yönelik müdahalelerine dair görsel ve video içeriklerinin dijital mecralarda hızla etkileşim alması ile Hamas'ın saldırısı terör eylemi olarak etiketlenmiştir. Ancak İsrail'in karşı saldırısında kullandığı orantısız güç uygulamalarına ilişkin görseller ve video içeriklerinin de hızla etkileşim alması ile İsrail'e karşı da bir tepki meydana gelmiştir. Bu bağlamda olayın uluslararası kamuoyu tarafında nasıl algılandığı taraflar açısından kendi lehine olacak şekilde algılanması önem arz etmektedir. Bu amaç doğrultusunda dijital platformlar üzerinden anlatılar gerçekleştirilmektedir. Nitekim çatışma dönemlerinde tarafların kendi haklılığını uluslararası kamuoyuna aktarması giderek daha önemli hale gelmiştir. Dijital diplomasi bu amaçla zaten kullanılan bir araçtır. İsrail'in tarihte Yahudilerin yaşadıkları soykırıma ve kuruluşundaki tartışmalı duruma ilişkin sundukları anlatı, Hasbara² anlayışı doğrultusunda gelişmiştir. Hamas'a karşı gerçekleştirilen askeri operasyonların şiddet boyutu, zamanla İsrail'in kendisini uluslararası kamuoyuna ifade etme noktasındaki ihtiyacını artırmış ve bu bağlamda da dijital diplomasiyi daha aktif kullanır konumda yer almıştır. Nitekim Gazze'ye yönelik gerçekleştirdiği orantısız güç uygulamaları ile olumsuz yönde gelişen ülke görüntüsü, İsrail için kamu diplomasisini daha anlamlı hale getirmiştir (Cankara, 2021, s. 36-44). Bu bağlamda çeşitli dijital platformlardan çatışmaya ilişkin kendi tezlerine yönelik paylaşımlarını sürdürmektedir. Buna karşılık Hamas'ı açık bir şekilde sözlü olarak destekleyen İran'ın da çatışmaya ilişkin dijital mecralarda karşı yönde kamuoyu oluşturmaya yönelik bir çabası söz konusudur.

Yöntem

İran, İslam Devrimi'nin ilkelerini temel alan ve dış politika hedeflerine yönelik stratejik anlatılar kullandığı bir kamu diplomasisi anlayışı çerçevesinde yumuşak güç kapasitesini kullanmaktadır. Uluslararası kamuoyuna, Iran News, Iran Daily ve Tehran Times isimli gazetelerin web siteleri, Cam-ı Cem, Al-Alam TV, Seher TV, Al-Kawser, Hispan TV ve Press TV gibi İran sınırları dışında yayın yapan radyo ve televizyon kanalları, hükümetin ve hükümet temsilcilerinin resmi sosyal medya hesapları üzerinden bilgi aktarımını gerçekleştirmektedir (Üstüntaş, 2016, s. 64). Bu çalışmada, İran'ın Dışişleri Bakanlığı'nın İngilizce paylaşımlar yaptığı @IRIMFA_EN isimli X hesabı örnek olarak

2 İsrail'in kamu diplomasisi faaliyetleri için kullandığı ifade olan Hasbara kelimesi İbranicede aydınlatma ve açıklama anlamına gelmektedir.

seçilmiştir. Bu hesabın seçilmesinde İran'ın uluslararası kamuoyuna yönelik gerçekleştirdiği kamu diplomasisi anlatısına odaklanması belirleyici olmuştur.

Çalışmada, @IRIMFA_EN isimli X hesabında 7 Ekim 2023- 30 Nisan 2024 tarihleri arasında oluşturulan 813 adet (Social Blade, 2024) paylaşım analiz edilmiştir. Çalışmada X'in sunduğu bir filtreleme aracı olan *X Advanced Search* (X Gelişmiş Arama) kullanılmıştır. X tabanlı bu gelişmiş arama aracı ile tarih aralığı, belirli kelimeler, beğeni sayısı, X paylaşımına verilen yanıt sayısı ve kullanılan etiketlere göre filtreleme yapmak mümkündür. Çalışmada belirlenen tarih aralığında (7 Ekim 2023- 30 Nisan 2024) gerçekleştirilen tüm X paylaşımları, tarih dışında herhangi bir filtreleme kullanılmadan nitel içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmaya başka bir hesabın oluşturduğu ve bu hesap tarafından paylaşılan paylaşımlar da dahil edilmiştir. Bu doğrultuda incelenen X paylaşımlarında tekrarlanan konular belirlenip, İran'ın 7 Ekim Hamas-İsrail Savaşı'na yönelik geliştirdiği dijital kamu diplomasisi mesajının vurguladığı noktaların ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmamanın temel amacı, 7 Ekim 2023 Hamas-İsrail Savaşı'nın, İran'ın dijital diplomasisinde nasıl bir çevrimiçi anlatıya dönüştürüldüğünü ve bu anlatının İsrail'e yönelik kimlik temsilini hangi söylemsel vurgularla inşa ettiğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda şu iki temel araştırma sorusuna yanıt aranmıştır: 7 Ekim 2023 Hamas-İsrail Savaşı'nın İran'ın dijital diplomasisine yansımaları nelerdir? İran'ın çevrimiçi anlatısında İsrail'e yönelik kimlik temsili hangi söylemsel çerçevelerle şekillendirilmiştir? Araştırma kapsamında yer alan paylaşımlar, nitel içerik analizi yöntemiyle, araştırmacı tarafından manuel olarak incelenmiştir. Aktarılan mesajın kapsamlı bir şekilde ortaya konulması amacıyla nitel içerik analizi tercih edilmiştir. Nitekim nitel içerik analizi ile ele alınan konuda kapsamlı bir kavrayışa ulaşmak mümkündür (Karataş, 2015, s. 63). Nitel içerik analizi, incelenen yazılı metinde açıkça sunulmayan gizli iletiye ulaşılması açısından da elverişli bir yöntemdir (Yüksel, 2019, s. 142). Paylaşımların manuel incelenmesi yönündeki tercih ise, özellikle dijital metinlerin bağlama duyarlılığı, ironi, kinaye ve çok katmanlı anlamlar içerebilmesi gibi nedenlerle yapılmıştır. Bu nedenle, paylaşımlardaki anlam yoğunluklarını, sözel stratejileri ve tematik örüntüleri daha derinlemesine değerlendirebilmek adına, araştırmacının doğrudan ve yorumlayıcı müdahalesine olanak tanıyan manuel analiz yolu tercih edilmiştir. Ayrıca bu yaklaşım,

verilerin araştırma sorularıyla daha doğrudan ve bütüncül bir biçimde ilişkilendirilmesine olanak sağlamıştır.

7 Ekim 2023 Hamas-İsrail Savaşı'nın İran Dijital Diplomasisine Yansıması

7 Ekim 2023 tarihinde saldırıların başlamasının ardından 30 Nisan 2024 tarihine kadar oluşturulan X paylaşımlarında, İsrail işgalinin durdurulmasını yönelik yapılan çağrının tekrarlandığı gözlemlenmiştir. Ekim ve Kasım ayında oluşturulan içeriklerin diğer aylara kıyasla daha yoğun olması göz önüne alındığında çatışmanın başlaması ile dijital diplomasi faaliyetlerinde bir artışın söz konusu olduğu ifade edilebilir. Çalışmada seçilen örnek hesaptaki dijital anlatıda; İsrail, olumsuz ifadeler ile nitelendirilerek uluslararası kamuoyuna İsrail rejiminin “suçlu” kimliğini vurgulamak amaçlanmıştır. Örneğin en sık kullanılan ifadeler “apartheid rejimi”, “Siyonist rejim”, “aşırı ve maceracı”, “terörist rejim” ve “gaspçı rejim” gibi olumsuz çağrışımlar uyandıran nitelendirmeler olmuştur. Bu yönde oluşturulmaya çalışılan olumsuz çağrışım “#Baby_Killer” (Bebek katili), “GhazaUnderAttack” (Gazze saldırı altında) ve “#ZionistRegime” (Siyonist rejim) gibi etiketlerle desteklenmiştir.

Hamas'ın 7 Ekim'de gerçekleştirdiği saldırısı yukarıda da değinildiği gibi İran tarafından sözlü olarak desteklenmiştir. Bu bağlamda konuya ilişkin oluşturulan 8 Ekim 2023 tarihli paylaşımda (@IRIMFA_EN), İran Kamu Diplomasisi Başkanı ve Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nasser Kanaani'in konuşmasından bir alıntı ile bu saldırının, Netanyahu'nun kışkırtıcı politikalarına doğal bir tepki olduğu belirtilmiştir. Saldırının İsrail'in işgaline karşı bir savunma olduğuna ilişkin yapılan bu vurgu tekrarlanmıştır.

İncelenen paylaşımlarda, ABD'ye yönelik olumsuz çağrışımların da tekrarlandığı gözlemlenmiştir. Örneğin 11 Ekim 2023 tarihli bir paylaşımda (@IRIMFA_EN), bölgede başarı olarak nitelendirilebilecek İran-Suudi Arabistan arasındaki normalleşme adımları veya Suriye ve Türkiye ilişkilerinde yaşanan gelişmelerin, ABD'nin müdahalesi olmadan gerçekleştiği belirtilerek ABD'nin bölgeye müdahalesinin olumsuz sonuçlar doğurduğuna vurgu yapılmıştır. Bu tarihten itibaren İsrail'in saldırılarında artan şiddet, hesapta oluşturulan içeriklere de yansımıştır. Örneğin 21 Ekim'de oluşturulan bir paylaşımda (@IRIMFA_EN, 2023); İsrail'in bazı hastaneler, camiler, okullar ve Aziz Porphyrius Kilisesi'ne düzenlediği saldırılara dikkat çekilmiş ve bu

saldırganlık, DEAŞ eylemlerine benzetilerek rejime yönelik terörist vurgusu tekrarlanmıştır. Çatışmadaki sivil kayıpların sayısındaki artışla birlikte Kasım ayından itibaren oluşturulan paylaşımlarda, “soykırım” vurgusunun yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. İsrail’in yerleşim yerlerini yok ederek gerçekleştirdiği insani krizin soykırım boyutuna ulaştığı vurgusu ile İsrail suçlanırken ABD’nin de bu suçun ortağı olduğuna yönelik ifadeler sık sık tekrarlanmıştır. Örneğin 6 Kasım’da (@IRIMFA_EN, 2023) Beyaz Saray’ın doğrudan soykırımın sorumlusu olduğu ileri sürülmüştür. Aralık ayında oluşturulan içeriklerde de ABD’ye karşı suçlayıcı ifadelerde yoğunluk söz konusu olmakla birlikte ABD’nin terör algısı sorgulanmıştır. Örneğin 2 Aralık 2023 (@IRIMFA_EN) tarihinde oluşturulan bir paylaşımda; Kanaani’in, ABD Dışişleri Bakanlığı’nın yayınladığı yıllık terör raporuna tepkisine yer verilmiştir. Bu içerikte ABD’nin gerçekleri çarpıttığı ve asılsız terör etiketleri kullanarak bölgedeki işgale karşı konumlanan direniş gruplarının ‘meşru’ eylemlerini sorgulaması eleştirilmiştir. Ek olarak ABD’nin ‘İsrail devlet terörüne’ sunduğu destek ile bu ‘terör rejiminin’ ana aktörü olduğu iddia edilmiştir. 6 Aralık’ta (@IRIMFA_EN, 2023) oluşturulan bir paylaşımda ise ABD başkanının Ulusal Güvenlik Danışmanı Jake Sullivan’ın ABD’nin bölgedeki güvenlikle ilgili endişelerini dile getirdiği ifadelerinin, İsrail’in savaş suçlarının ve soykırımının tam olarak desteklendiği bir dönemde samimi bulunmayacağı vurgusu yapılarak uluslararası kamuoyunun dikkatini ABD’nin söylem ve eylemlerindeki çelişkiye çekmek amaçlanmıştır. Devam eden süreçte ABD’nin, BM Güvenlik Konseyi’nde acil insani ateşkes sağlanmasını amaçlayan karara kaşı veto yetkisini kullanmasına dikkat çekilen 9 Aralık 2023 (@IRIMFA_EN) tarihli bir paylaşım ile yine ABD’nin ikili tutumuna vurgu yapılmıştır. 12 Ocak 2024 (@IRIMFA_EN) tarihine gelindiğinde ise İngiltere ve ABD’nin, Yemen’de düzenledikleri askeri saldırıların Yemen’in toprak bütünlüğünü tehlikeye attığı belirtilerek bu eylemler eleştirilmiştir. Ek olarak İngiltere ve ABD’nin bu hamle ile dünya kamuoyunun dikkatini Filistin-İsrail çatışmasından başka yöne çekmeyi amaçladıkları öne sürülmüştür. Bu içerikteki örnek kullanılarak, ABD’nin uluslararası kamuoyunu gerçeklerden uzak tutma ve yanıltma çabasında olduğuna yönelik geliştirilen söylem desteklenmiştir.

15 Ocak 2024 tarihinde “100 Günlük Siyonist Başarısızlığı” başlıklı Resim. 1’de verilen görsel paylaşılmış ve çatışmanın getirdiği ekonomik dezavantajlar ve askeri kayıplardan bahsedilerek İsrail’in yenildiğini ilişkin vurgu tekrarlanmıştır.

Resim 1.

100 Günlük Siyonist Başarısızlığı Başlıklı Görsel

Foreign Ministry, Islamic Republic of Iran @IRIMFA_EN

The Iranian Foreign Ministry spokesman comments on the 100-day of war by the Zionist regime against #Gaza people:
Gönderiyi çevir

100 Days of Zionist Failure

On January 9, 2024, Imam Khamenei said, "The Zionist regime has failed to reach its goals after nearly 100 days. The resistance is strong, energetic, and well-prepared, while the Zionist regime is tired, disheartened, regretting, and marked as a criminal. In this infographic, the Zionist regime's failures during the 100 days of the invasion of Gaza have been reviewed based on reliable information."

Failure of all four of Ben-Gurion's defense doctrines:

- Defensive: Failure to prevent the enemy from entering the territory.
- Early warning: Failure to detect the enemy's intentions.
- Military decision: Failure to make a timely decision to go to war.
- Transferring the battle to enemy territory: Failure to move the battle to the enemy's territory.

Major failures in the Israeli regime's intelligence:

- Failure to get control over the Gaza Strip.
- Failure to detect the enemy's intentions.
- Failure to detect the enemy's movements.
- Failure to detect the enemy's weapons.
- Failure to detect the enemy's plans.

Heavy human and material casualties of the Zionist army:

- 750 armored vehicles destroyed.
- More than 150 military personnel killed.
- More than 150 military personnel captured.
- More than 150 military personnel wounded.

Failures in cognitive-media warfare:

- Failure of the Israeli regime's media to control the narrative.
- Failure of the Israeli regime's media to control the narrative.
- Failure of the Israeli regime's media to control the narrative.

Failure to gain the upper hand in the terms of the ceasefire & exchange of prisoners:

- Failure to gain the upper hand in the terms of the ceasefire & exchange of prisoners.
- Failure to gain the upper hand in the terms of the ceasefire & exchange of prisoners.

Failure in carrying out the promise to destroy Hamas:

- Failure to carry out the promise to destroy Hamas.

Failure in the sphere of international politics:

- Failure to gain the support of the international community.
- Failure to gain the support of the international community.

Using the international public opinion:

- Failure to gain the support of the international community.
- Failure to gain the support of the international community.

Failure in domestic politics:

- Failure to gain the support of the international community.
- Failure to gain the support of the international community.

Economic failures:

- Failure to gain the support of the international community.
- Failure to gain the support of the international community.

Esmaeil Baqaei @IRIMFA_SPOX · 15 Oca 2024

100,000 Palestinian victims (including over 23,000 martyrs and more than 60,000 injured) as a result of 100 days of war by the Zionist regime against #Gaza, is a dark, disgraceful, and shameful record that has been kept in the pages of history and in the court of human conscience
Daha fazla göster

ÖS 1:02 · 15 Oca 2024 · 4.275 Görüntüleme

Kaynak: @IRIMFA_EN, 15 Ocak 2024

Hamas'ın bir tehdit olarak algılanmasına ilişkin hikayenin başarısız olduğuna da dikkat çekilen bu içerikte; İsrail rejiminin, Batı ülkelerinin merkezi bölgelerinde düzenlenen gösterilere atıfla uluslararası kamuoyunun Filistin'e verdiği desteğin önüne geçmedeki başarısızlığı vurgulanmıştır. Bu tarihten itibaren bu savaşta İsrail'in kaybettiğine, savaşın kasıtlı olarak uzatılmasının veya çatışmanın bölgeye yayılmasına neden olacak herhangi bir eylemin, İsrail'i hedefine ulaştırmayacağına yönelik vurgunun tekrarlandığı gözlemlenmiştir. Ayrıca çatışmanın ardından Gazze ve Batı Şeria'daki durum için Filistinli liderlerin karar vermesi gerektiği vurgulanırken 14 Şubat'ta (@IRIMFA_EN, 2024) oluşturulan ve Amirabdollahian ile Hamas'ın siyasi Büro Şefi İsmail Haniye'nin görüşmesine yer verilen bir paylaşımda; İsrail'in, Hamas'ı

kurulduğundan beri yok etmeye çalıştığı ancak Hamas'ı artık siyasi mücadelenin bir tarafı olarak tanımak durumunda kaldığı belirtilmiştir. Bu şekilde Hamas'ın müzakerelerdeki rolünün gerekliliğinin kabul edilmesine yönelik vurgu yapılırken bu durumun İsrail açısından bir zorunluluk gibi ifade edilmesi İsrail'in başarısızlığına yönelik vurguyu destekler niteliktedir.

İncelenen paylaşımlarda, BM Güvenlik Konseyi'ne ilişkin olumsuz yönde çağrışıma yapılan vurgunun da öne çıkan konulardan biri olduğu gözlemlenmiştir. Genel olarak insani krize engel olunamadığı üzerinden BM Güvenlik Konseyi'nin işlevsiz olduğu tekrar eden içeriklerdendir. Örneğin 13 Mart'ta (@IRIMFA_EN, 2024) oluşturulan bir paylaşımda BM Güvenlik Konseyi'nin savaşı durdurma konusunda başarısız olduğu vurgusu tekrarlanırken ABD'nin veto yetkisine dikkat çekilmiştir. Bu paylaşımda, Konsey'in işlevsizliğine yapılan vurgu ABD'nin veto yetkisi üzerinden gerçekleştirilmiştir. İsrail'in, bu durumun sağladığı rahatlıkla bölgede Filistin yaşamına ve kimliğine son verme girişimleri ile toplumsal bir çöküş zemin hazırladığı öne sürülmüştür. Bu konuya çatışmanın başladığı ay içerisinde dikkat çeken paylaşımlar da söz konusudur. Örneğin 22 Ekim 2023 (@IRIMFA_EN) tarihinde #child_killer, #ZionistTerror, #FreePalaestine, #GazaGenocide etiketleri ile oluşturulan bir paylaşımda; İsrail'in, işgal bölgesini "Nil'den Fırat'a kadar genişletme amacıyla olduğu" iddia edilirken, 23 Ekim 2023 (@IRIMFA_EN) tarihinde oluşturulan bir paylaşımda; İsrail'in, Gazze ve Batı Şeria sakinlerinin Mısır'ın Sina bölgesine ve Ürdün'ün bir kısmına gitmek üzere zorla yerinden edilmesi amacıyla olduğu belirtilmiştir. Bu paylaşımlarda, rejimin gerçekte amacının işgali genişletmek olduğu vurgulanarak Filistin halkının kendi topraklarında kalması gerekliliğine dair bir algı oluşturmak amaçlanmıştır.

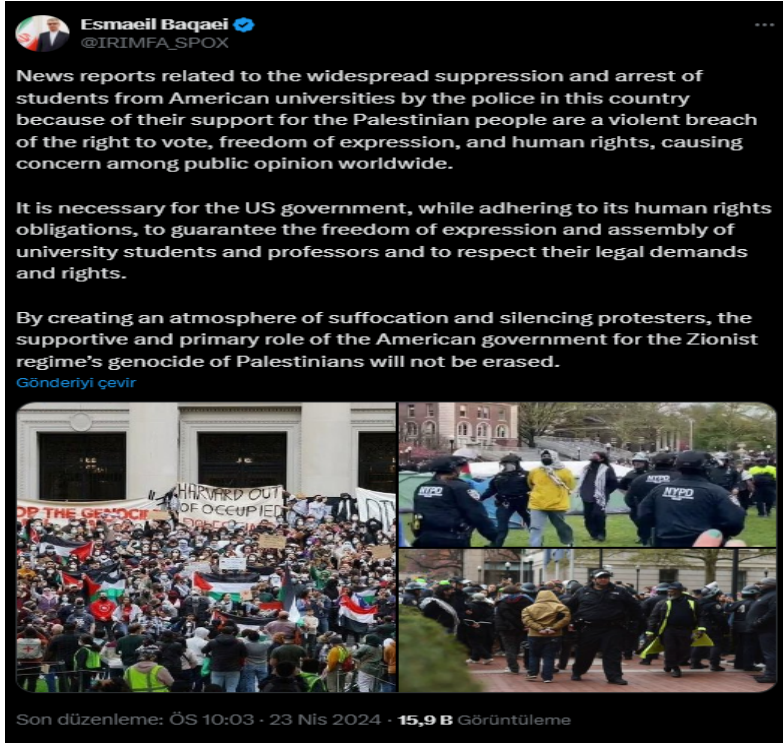
Filistin'deki krizin çözüm önerilerine yer verilen paylaşımlar da öne tekrarlanan içeriklerden biridir. Bu konuya ilişkin paylaşımlarda, referandum çağrısının tekrarlandığı gözlemlenmiştir. Örneğin 30 Ekim'de (@IRIMFA_EN, 2023) oluşturulan bir paylaşımda, Filistin meselesinin siyasi çözümünün BM himayesinde gerçekleştirilecek ve Hristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanların dahil olduğu Filistin'in asıl sakinleri arasında yapılacak bir referandum olduğu belirtilmiştir. Aynı vurgu tekrarlanırken 13 Mart'ta (@IRIMFA_EN, 2024a), Amirabdollahian'ın İslam İşbirliği Teşkilatı'nın olağanüstü toplantısında sunduğu Gazze için çözüm önerileri paylaşılmıştır;

- İsrail'in BM Genel Kurul üyeliğinden çıkarılması ve diğer uluslararası kuruluşlara üyeliğine izin verilmemesi,
- Gazze'deki savaş suçlarının sona erdirilmesi ve İsrail ordusunun geri çekilmesi,
- Evsiz kalanlar için geçici barınma hizmetleri sağlanması,
- Gazze'de hastaneler ve tıp merkezleri kurmak,
- Çocuklar ve kadınlar başta olmak üzere yaralıların tedavi için Filistin dışına nakledilmesi,
- BM şefi ve Mısır hükümetinin müşterek girişimi ile Refah sınır kapısının yeniden açılması olarak ifade edilmiştir.

Tekrarlanan bu çözüm önerileri ile İran'ın, Hamas-İsrail savaşının insani boyutu ile ilgilendiği imajı oluşturulmaya çalışılmıştır. Yapılan paylaşımlarda uluslararası kamuoyunda, Filistin direnişinin kırılmayacağı imajı oluşturulurken İsrail'in yenilmezlik mitinin zayıfladığına dikkat çekilmiştir. Bu algının da ABD ve İsrail tarafından propaganda mekanizmaları ile çarpıtıldığı öne sürülmüştür. Örneğin 4 Nisan'da (@IRIMFA_EN, 2024) oluşturulan bir paylaşımda; İsrail'in, bu 'gerçeği' gizlemeye çabalasa da birçok ülkenin sokaklarında milyonlarca insanın Filistinlilere destek amacıyla toplanması, hakikati saklayamadığının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Batı'daki Filistin yanlısı gösterilere dikkat çekilen içeriklerin daha çok Dışişleri Bakanlığı sözcüsüne ait X hesabından alıntılanarak oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Örneğin Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün X hesabında Nisan ayında Resim 2'de verilen görsel üzerinden, Amerikan üniversitelerindeki öğrencilerin Filistin'e destek gösterilerinde polisin sert tutumu ile karşı karşıya kaldığı ve birçok öğrencinin tutuklandığına dikkat çekilmiştir.

Resim 2.

23 Nisan 2024 Tarihli X Paylaşımı



Kaynak: (X @IRIMFA_SPOX, 2024)

İran'ın dijital alanda gerçekleştirdiği anlatının “gerçekliğine” yapılan vurgu ile söylemlerinin uluslararası kamuoyu nezdinde güvenilirliğini artırmak amaçlanmaktadır. Örneğin 23 Ekim’de (@IRIMFA_EN, 2023a) oluşturulan bir paylaşımda, İsmail Haniye’nin “gerçeği açıklama amaçlı dinamik İslami diplomasi” çerçevesinde Filistinlilere yönelik desteğinden ötürü İran’a teşekkür ifadelerine yer verilmiştir. İncelenen hesapta kendi anlatısının gerçekliğine yapılan vurgunun yanında karşı tarafın uluslararası kamuoyuna aktardığı bilgilerin yanıltıcı olduğuna yönelik açıklamalara yer verilen paylaşımlar da gözlemlenmiştir. Örneğin 15 Kasım’da (@IRIMFA_EN, 2023) İsrail’in Şifa Hastanesi’ne yönelik saldırısına dikkat çekilerek İsrail’in sahte anlatılar ürettiği öne sürülmüştür. İşgal karşıtı direniş gruplarının hastane veya tıp merkezlerindeki faaliyetlerine ilişkin İsrail anlatısının uydurma

olduğu belirtilmiş ve bu anlatının İsrail'in savaş suçunu örtbas etme işlevine sahip olduğu vurgulanmıştır. 5 Aralık 2023 (@IRIMFA_EN) tarihinde oluşturulan bir başka paylaşımda ise ABD'nin Filistinlilere karşı İsrail'e desteğinin yalnızca askeri ve istihbarat açısından olmadığı belirtilerek İsrail ve Amerikan işbirliğinin Filistinlilere karşı başlattığı propaganda savaşının da sıcak çatışma kadar amansız olduğuna dikkat çekilmiştir. Burada mücadelenin dijital alanda da sürdürüldüğüne vurgu yapılmaktadır. 9 Mart 2024 (@IRIMFA_EN) tarihinde oluşturulan bir başka paylaşımda ise bu sefer İran'ın Filistin halkının yaşadıklarını anlattığı sosyal medya mecralarından engellenmeye çalışıldığına dikkat çekilmiştir. Meta Company'nin, Hamaney'in Instagram ve Facebook hesaplarını kısıtladığı belirtilen bu paylaşımda, Amerikan platformlarının İsrail'in hedeflerine hizmet ettiği öne sürülmüştür. İran bu anlatı ile kendisini Filistin'in sesi olarak konumlandırırken mesajını uluslararası kamuoyuna aktarmasında engellenmeye çalışılmasına dikkat çekmiş ve anlatısının gerçekliğine yönelik bir algının oluşmasını amaçlamıştır.

Nisan ayı ardından gelen süreçte İran dış politik tutumunun aktarıldığı paylaşımlarda, istikrar ifadesine yer verilerek bu vurgu tekrarlanmıştır. 1 Nisan 2024 tarihinde İsrail'in, Suriye'deki İran Büyükelçiliği'ne saldırısı ardından Nisan ayında paylaşım yoğunluğunun arttığı gözlemlenmiştir. İsrail'in bu saldırısını takip eden ilk günlerde bu saldırının Viyana Sözleşmesi'nin ihlali olduğu, BM Güvenlik Konseyi'nin bu saldırıyı kınaması gerektiği ve saldırıya mutlaka karşılık verileceğinin vurgulandığı paylaşımlar oluşturulmuştur. 13 Nisan'a gelindiğinde ise İran'ın, İsrail'e karşı gerçekleştirdiği ve İHA, seyir füzeleri ve balistik füzelerini kullandığı "Sadık Vaat Operasyonu" ile İsrail'in eylemleri karşısında yaşanan imaj kaybını onarmaya çalıştığı belirtilebilir. Diğer yandan saldırıların, Şam'daki İran Büyükelçiliği'ne düzenlenen saldırıda kullanılan askeri üsleri (Nevatim hava üssü ve Golan tepelerinde yer alan askeri üsler) hedef alması ve vuruş gücünün görece zayıflığı, İran'ın bölgedeki gerilimi artırmaktan ziyade İsrail karşısındaki caydırıcılığını yeniden inşa etme çabası şeklinde değerlendirmek mümkündür (Dingil, 2024, s. 20). 13 Nisan'ın ardından oluşturulan paylaşımlarda; örneğin 14 Nisan'da (@IRIMFA_EN, 2024) oluşturulan bir içerikte saldırının, BM'nin 51. Maddesi'ndeki meşru müdafaa hakkı çerçevesinde gerçekleştirildiği tekrarlanmıştır. İran'ın bu saldırısının ardından vuruş gücü ve İsrail'in bu saldırıdan kaynaklı kayıplarına yönelik açıklama mahiyetinde paylaşımlar da dikkat çekmektedir. Nitekim saldırıların vuruş

gücünün zayıf olması dolayısıyla İsrail tarafında bir hasar yaratmamış olması uluslararası medyanın gündeminde yer edinmiştir. İran, bu saldırının orantılı bir saldırı olduğuna yönelik vurguyu tekrarladığı paylaşımlarda; orantılılık ilkesinin gözetilmesini, bölgenin istikrarı adına İran'ın sorumlu tutumunun bir parçası olarak değerlendirmiştir. 14 Nisan'da (@IRIMFA-EN, 2024a) oluşturulan bir başka paylaşımda ise bu saldırı ile İsrail rejimine ders verildiği belirtilirken İran'ın ihtişamını artırdığı öne sürülmüştür. Bu içeriklerle 7 Ekim tarihinden itibaren dijital alanda, İsrail'e karşı bir zafer elde edildiğine yönelik algı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın giriş kısmında belirtildiği üzere İran'ın dış politika önceliklerinden biri olarak belirlenen Filistin meselesinin dijital anlatıda ağırlıklı olarak işlendiği gözlemlenmiştir. Filistin meselesi dışında dikkat çekilen bir diğer dış politika konularından biri ise BAE ile yaşanan tartışmalı üç ada olmuştur. Adalar sorunu, iki ülkenin karşı karşıya olduğu ve mevcudiyetini sürdüren bir anlaşmazlıktır. Adalar sorunu; İran'ın Abu Musa, Büyük ve Küçük Tunb adaları üzerinde egemenlik iddiası ile ortaya çıkmıştır. Tarihte farklı güçlerin kontrolü altına giren adalar, 1971'de BAE'nin bağımsızlığını kazanmasının ardından İran'ın kontrolüne girmiştir. BAE ise bu durumu kabul etmemiştir ve adaların kendisine ait olduğunu iddia etmiştir. İki ülke açısından da stratejik bir konuma sahip olan adaların kontrolü üzerinde yaşanan anlaşmazlık, müzakerelere konu olmuş ve ortak kullanımı gündeme gelmişse de bir çözümde mutabık olunamamıştır (Al-Mazrouei, 2015, s. 27). Nitekim iki ülkenin karşı karşıya olduğu sorunlu alanlardan birini oluşturmaya devam etmektedir. 5 Aralık 2023 tarihinde düzenlenen 44. Basra Körfezi İşbirliği Konseyi Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde; İran'ın, BAE'ye ait üç adayı işgal etmesinin kınanmasına ilişkin Yüksek Konseyin duruşunun yeniden doğrulanması ve İran'ın üç adadaki tüm uygulamalarını geçersiz kabul edilmesi gündeme gelmiştir (QNA, 2023). Bu kararın ardından 6 Aralık'ta (@IRIMFA_EN, 2023a) oluşturulan bir paylaşımda, 44. Basra Körfezi İşbirliği Konseyi Zirvesi'nin sonuç bildirisinde yer alan bazı maddelerine karşı yönde ifadelere yer verilmiştir. Bu içerikte İran'ın ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilerek bu adalardaki herhangi bir iddiayı kendi topraklarına müdahale olarak görüldüğü belirtilmiştir.

Sonuç

Bölgenin önemli aktörleri arasında yer alan İran, tehdit olarak algılandığı bölge veya bölge dışı ülkelerin hedefi iken bölgede sorun yaşadığı ülkelerin stratejik işbirliği de İran için tehdit olarak algılanmaktadır. Bu karşılıklı tehdit algısı hükümetlerin kamuoyuna bilgi aktarımından okunabilmektedir. İran, 1979 Devrimi'nin ardından Filistin meselesini sahiplenerek Orta Doğu'daki nüfuzunun genişlemesini amaçlamış ve bu bağlamda İsrail'i düşman olarak konumlandırmıştır. İran'ın devrimin ilkeleri dolayısıyla mezhepsel kimliği başta olmak üzere bölgedeki farklı gruplarla sürdürdüğü ilişkileri ve nükleer programı çerçevesinde inşa edilen dış politikası karşısında, diğer bölge ülkeleri zaman zaman stratejik işbirlikleri kurmaktadır. Bu bağlamda devletler, dış politika hedeflerine ulaşmak adına oluşturdukları anlatılarda kendi tezlerini güçlendirmek adına uluslararası yayıncılık faaliyetlerini kullanarak karşı ülkeye yönelik uluslararası kamuoyunda olumsuz yönde bir algı oluşturmaya çalışmaktadır. Hükümetler dijital platformlar üzerinden politikalarının anlaşılabilirliğini sağlamanın yanında kendilerine yönetilen suçlamalara açıklamalar geliştirmektedir. Bu bağlamda sürdürülen dijital kamu diplomasisi, Cull (2008, s. 35) ve Melissen'in de (2013, s. 446) belirttiği üzere bir savunma şeklinde geliştirilebilmektedir. Çalışmada kapsamında İran'ın 13 Nisan'da İsrail'e gerçekleştirdiği saldırı ardından oluşturulan X paylaşımlarındaki bu saldırıya ilişkin açıklamalar, kamu diplomasisinin bir unsuru olan savunma mahiyetinde değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, 7 Ekim 2023 Hamas-İsrail Savaşı'nın ardından İran'ın dijital diplomasisine nasıl yansıdığını ve bu bağlamda İran'ın çevrimiçi anlatısında İsrail'e yönelik kimlik temsillerinin hangi söylemsel çerçevelerle inşa edildiği araştırma sorularından hareketle kurgulanan analizde ulaşılan bulgular, İran'ın dijital diplomasi dilinde sistematik bir şekilde İsrail karşıtı söylemlerin ön plana çıkarıldığını ortaya koymaktadır. Paylaşımlarda, halihazırda uluslararası kamuoyunda İsrail'e yönelik oluşan eleştirel algının güçlendirilmesine dönük bir yaklaşım benimsenmiş ve İran'ın bu kriz ortamında çözüm arayan, sorumlu bir aktör imajı üretmeye çalıştığı görülmüştür. Bu doğrultuda, İsrail karşıtı söylemler yoğun olarak kullanılmış; söylem stratejileri, İsrail'i krizin sorumlusu, İran'ı ise ihtiyatlı ve sorumlu bir bölgesel güç olarak konumlandırmıştır.

İçerik analizine konu olan paylaşımlarda öne çıkan temalar, İran'ın

çevrimiçi anlatısını inşa ederken hangi söylemsel çerçeveleri kullandığını da açık biçimde ortaya koymaktadır:

- “Direnişin meşruluğu” çerçevesiyle, Hamas’ın 7 Ekim saldırıları, İsrail’in uzun süredir devam eden işgaline karşı verilen bir tepki olarak tanımlanmış; böylece İran, saldırıyı terör değil savunma olarak sunarak hem Filistin direnişini hem de kendi pozisyonunu meşrulaştırmaya çalışmıştır.
- “Arap normalleşmesine eleştiri” çerçevesiyle, İsrail’le yakınlaşan Arap ülkeleri hedef alınmış, buna karşın Filistin halkının direniş azminin hâlâ sürdüğü vurgulanmıştır. Böylece İran, kendisini Arap dünyasında Filistin davasının gerçek savunucusu olarak konumlandırmıştır.
- “Uluslararası aktörlerin sorumluluğu” çerçevesiyle, BM Güvenlik Konseyi’nin bu insani krizi önleme konusundaki başarısızlığına ilişkin vurgu yapılırken ABD, İsrail’in yarattığı insani krizin doğrudan sorumlusu olarak konumlandırılmıştır.
- “İsrail’in olumsuz kimlik inşası” çerçevesiyle İsrail rejimine yönelik “terörizm”, “aşırı ve maceracı” vb. olumsuz nitelendirmelerle gayrimeşru bir imaj oluşturulmaya çalışılmıştır.

İran söyleminde İsrail’in askeri müdahaleleri özellikle orantısız güç kullanımı kavramı çerçevesinde tanımlanmakta, böylece İsrail’in güvenlik temelli söylemleri sorgulanarak çatışmanın boyutları uluslararası kamuoyu nezdinde meşruiyet tartışmasına açılmaktadır. Bu söylem, kurgulanan imaj savaşında sahada zayıf tarafın sembolik üstünlüğünü sağlamaya yöneliktir (Yarchi ve Boxman-Shabtai, 2025, s. 117-118). Bu bağlamda İran, dijital diplomasi araçlarıyla İsrail’in saldırılarını yalnızca savunma refleksi olarak değil, “işgali genişletme stratejisi” olarak sunmakta ve böylece uluslararası normatif düzende İsrail’in konumunu problematize etmektedir. Batı’da gerçekleşen Filistin halkına destek eylemlerine vurgunun söz konusu olduğu İran anlatısı, İsrail rejimine yönelik küresel düzeyde artan hoşnutsuzluğun bir yansıması olarak sunulmaktadır. Bu durum, İran’ın dijital kamu diplomasisinde toplumsal muhalefet dinamiklerini birer meşruiyet üretim aracı olarak konumlandığını göstermektedir. Bu söylem, Batı toplumlarının kendi hükümetlerinin politikalarına eleştirel bir tutum geliştirdiği izlenimini vererek İran’ın uluslararası imaj yönetimi açısından avantaj sağlamayı amaçladığını göstermektedir. Bu durum,

dijital diplomasinin anlatıya dayalı doğasına uygun şekilde ulusal imaj yönetimi ile örtüşmektedir (Manor, 2019).

İran'ın dijital diplomasisi, Dışişleri Bakanlığı X hesabı üzerinden değerlendirildiğinde dijital anlatısında en çok bahsedilen ülke olan İsrail'e kıyasla geri planda kaldığı gözlemlenmiştir. İran'a kıyasla İsrail Dışişleri Bakanlığı'na ait İngilizce paylaşımlar yapan X hesabında oluşturulan paylaşımların yoğunluğu bu durumu destekler niteliktedir. İran'ın Dışişleri Bakanlığı hesabında Ekim 2023- Nisan 2024 tarihleri arasında oluşturulan paylaşım sayısı 813 iken (Social Blade, 2024) İsrail Dışişleri Bakanlığı'nın @IsraelMFA isimli X hesabında sadece 2023 Ekim ayında 849 adet paylaşım oluşturulmuştur. Ekim 2023-Nisan 2024 tarihleri arasında ise 3.300 adet paylaşım oluşturulmuştur (Social Blade, 2024a). Çalışmanın başında da belirtildiği üzere dijital alanda verilen mücadelede ülkelerin bilgi alanında kapladığı alan ve zamanlama önemlidir. Bu açıdan seçilen örnek hesap üzerinden İsrail ile kıyaslandığında içerik üretimi açısından İran'ın, geri planda kaldığı gözlemlenmiştir.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The authors declared that this study has received no financial support.

The authors contributed equally to the study.

Kaynakça

Al-Mazrouei, N. S. (2015). *Disputed Islands between UAE and Iran: Abu Musa, Greater Tunb, and Lesser Tunb in the Strait of Hormuz*. Gulf Research Centre Cambridge, 1-32.

Asa, A. F. (2020). Misak'tan Yeni Belgeye Hamas ve Değişim. Araştırma 115. *İnsamer*, 1-9.

Ataman, M. (2023). Filistin-İsrail Sorunundaki Son Gelişmelerin Bölgesel ve Küresel Etkileri. *Kriter*, Erişim tarihi: 12.04.2024, <https://kriterdergi.com/dosya-filistin/filistin-israil-sorunundaki-son-gelismelerin-bolgesel-ve-kuresel-etkileri>.

Brandenburg, R. (2010). Iran and the Palestinians. The Iran Primer, Erişim tarihi: 07.07.2024: <https://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-palestinians>.

Brown, J. (2008). Public Diplomacy and Propaganda: Their Differences, American Diplomacy, Erişim tarihi: 05.06.2025, <https://americandiplomacy.web.unc.edu/2008/09/public-diplomacy-propaganda-their-differences/>.

Britannica. (2024). *Israel-Hamas War*. Erişim tarihi: 04.04.2024, <https://www.britannica.com/event/Israel-Hamas-War>.

Bjola, C. and Jiang, L. (2015). Social media and public diplomacy: A comparative analysis of the digital diplomatic strategies of the EU, US and Japan in China. C. Bjola ve M. Holmes (Ed.), *Digital Diplomacy Theory and Practice*, (ss. 71-89), London: Routledge.

Bjola, C. and Holmes, M. (2015). *Digital Diplomacy: Theory and Practice*. New York: Routledge.

Bjola, C. and Manor, I. (2022). The Rise of Hybrid Diplomacy: From Digital Adaptation to Digital Adoption. *International Affairs*, 98(2), 471-491.

Cankara, P. Ö. ve Cankara, Y. (2020). 2000'lerde Filistin'de meşru temsilcilik tartışmaları: Hamas ile el-Fetih arasındaki rekabet. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 469-503.

Cankara, Y. (2021). İsrail'in Kamu Diplomasisi Faaliyetleri. P. Ö. Cankara ve Y. Cankara (Ed.), *Ortadoğu Ülkelerinin Kamu Diplomasisi*

Faaliyetleri (s. 11-48). İstanbul: Efe Akademik Yayıncılık.

Cull, N. J. (2008). Public Diplomacy: Taxonomies and Histories. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, 31-54.

Cummings, M. (2003). *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Washington D.C.: Center for Arts and Culture, 1-15.

Dekel, U. (2023). *The Israel-Hamas War: Israel Needs a Political Idea*. Institute for National Security Studies, No. 1788, 1-6.

Dingil, H. (2024). İran-İsrail Çatışması ve Asimetrik Kapasite Analizi. *Kriter* (90), 19-21.

Elmer, J. and Barrows-Friedman, N. (2007). *U.S. Backing for Fatah Stirs New Conflict*. The Electronic Intifada, Erişim tarihi: 02.04.2024, <https://electronicintifada.net/content/us-backing-fatah-stirs-new-conflict/6731>.

Euronews. (2023). *Hamaney, Hamas'ın İsrail'e saldırısının arkasında İran olduğu iddiasını yalanladı*, Erişim tarihi: 04.07.2024, <https://tr.euronews.com/2023/10/10/hamaney-hamasin-israile-saldirisinin-arkasinda-iran-oldugu-iddiasini-yalanladi>.

European Council. (2023). Statement of the Members of the European Council on the situation in the Middle East, Erişim tarihi: 04.04.2024, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/10/15/statement-agreed-by-the-27-members-of-the-european-council-on-the-situation-in-the-middle-east/#:~:text=We%20strongly%20emphasize%20Israel%27s%20right,line%20with%20International%20Humanit>.

Güdekli, A. (2016). Gündem belirleme kuramı bağlamında yazılı basın ile twitter gündeminin karşılaştırmalı analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (35), 151-163.

Huijgh, E. (2016). Public diplomacy. C. M. Constantinou, P. Kerr ve P. Sharp (Ed.), *The SAGE Handbook of Diplomacy* (ss. 437-450). Sage Publications.

Iran International. (2023). Khamenei slams countries normalizing with archenemy Israel, Erişim tarihi: 07.04.2024, <https://www.iranintl.com/en/202310033773>.

Ji-Hyang, J. (2024). *Israel-Hamas War: Analysis and proespects*. Asan Institute for Policy Studies, Erişim tarihi: 04.04.2024, <https://en.asaninst.org/contents/israel-hamas-war-analysis-and-prospects/>.

Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.

Karmon, E. (2023). *The Goals of Hamas' Terrorist attack on Israel from Gaza*. Special Report: Operation Swords of Iron. International Institute for Counter-Terrorism, 1-6.

Khatib, L., Dutton, W., and Thelwall, M. (2012). Public diplomacy 2.0: A case study of the US digital outreach team. *The Middle East Journal*, 66(3), 453-472.

Knoope, P. (2023). *Comparing Hamas attack on Israel and 9/11*. The International Centre for Counter Terrorism. Erişim Tarihi: 17.04.2024, <https://www.icct.nl/publication/comparing-hamas-attack-israel-and-911-counterterrorism-perspective>

Levvit, M. (2023). *The Hamas-Iran Relationship*. The Jerusalem Strategic Tribune. Erişim Tarihi: 06.04.2024, <https://jstribune.com/levitt-the-hamas-iran-relationship/>

Manor, I. (2019). *The Digitalization of Public Diplomacy*. Washington: Palgrave Macmillian.

Manor, I. ve Crilley, R. (2018). Visually framing the Gaza War of 2014: The Israel Ministry of Foreign Affairs on Twitter. *Media, War and Conflict*, 11(4), 369-371.

Manor, I. ve Segev, E. (2020). Social media mobility: Leveraging Twitter networks in online diplomacy. *Global Policy*, 11(2), 233-244.

Manor, I. ve Pamment, J. (2019). Towards prestige mobility? Diplomatic prestige and digital diplomacy. *Cambridge Review of International Affairs*, 32(2), 93-131.

Marcetic, B. (2023). *If this is "Israel's 9/11", it is repeating the US's disastrous mistakes*. JACOBIN. Erişim Tarihi: 08.08.2024, <https://jacobin.com/2023/10/israel-9-11-us-disaster-netanyahu-bush-hamas-attacks>

Margolin, D. ve Levitt, M. (2023). The road to October 7: Hamas' long game, clarified. *Combating Terrorism at West Point*, 16(10), 1-12.

Melissen, J. (2013). Public Diplomacy. A. F. Cooper, J. Heine ve R.

Thakur (Ed.), *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy* içinde (s. 436–452). Oxford University Press.

Mercan, M. H. (2018). Süreklilik ve değişim bağlamında Hamas'ın siyasal stratejisi. *Ortadoğu Etütleri*, 10(1), 62–78.

Middle East Monitor. (2023). *Haniyeh outlines context and objectives of Hamas Operation Al-Aqsa Flood*. Erişim Tarihi: 03.04.2024, <https://www.middleeastmonitor.com/20231009-haniyeh-outlines-context-and-objectives-of-hamas-operation-al-aqsa-flood/>

Nweke, E. N. (2012). Diplomacy in era of digital governance: Theory and impact. *International National Sharing Platform*, 2(3), 22–26.

Nye, J. S. (1990). Soft power. *Foreign Policy*, 80, 153–171.

Nye, J. S. (2008). Public diplomacy and soft power. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 94–109.

Nye, J. S. (2009). Get smart: Combining hard and soft power. *Foreign Affairs*, 88(4), 160–163.

Özkan, Y. (2024). İsrail, Güney Afrika'nın Lahey'de açtığı 'soykırım' davasında savunmasını tamamladı: 'Gazze'de sivilleri korumak için operasyon yapıyoruz'. *BBC News Türkçe*. Erişim Tarihi: 04.04.2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/ckr88lgn3eko>

Pelley, S. (2023). *President Joe Biden: The 2023 60 Minutes interview transcript*. CBS News. Erişim Tarihi: 07.04.2024, <https://www.cbsnews.com/news/president-joe-biden-2023-60-minutes-transcript/>

PCPSR. (2020). *Public Opinion Poll No (77)*. Erişim Tarihi: 04.04.2024, <https://www.pcpsr.org/en/node/819>

Qatar News Agency (QNA). (2023). *44th GCC Summit Final Communique Condemns Attack on Gaza, Affirms Support for Palestinian People*. Erişim Tarihi: 15.04.2024, <https://www.qna.org.qa/en/News-Area/News/2023-12/05/0084-44th-gcc-summit-final-communique-condemns-attack-on-gaza,-affirms-support-for-palestinian-people>

Rakipoğlu, M. (2024). Arap-İsrail normalleşmesinin geleceği. *SETA*. Erişim Tarihi: 07.04.2024, <https://www.setav.org/arap-israil-normallesmesinin-gelecegi/>

Reuters. (2023). France reiterates call for 'immediate humanitarian truce' in Gaza. *Reuters*. Erişim Tarihi: 04.04.2024, <https://www.reuters.com/world/europe/french-foreign-minister-says-too-many-civilians->

have-died-gaza-strikes-2023-11-05/

Rezeg, A. A. (2020). Understanding Iran-Hamas Relations from a Defensive Neo-Realist Approach. *İran Çalışmaları Dergisi*, 4(2), 385-409.

Roberts, W. R. (2007). What Is Public Diplomacy? Past Practices, Present Conduct, Possible Future. *Mediterranean Quarterly*, 18(4), 36-52.

Robinson, P. (2019). "Olanı olduğu gibi söylemek": Çağdaş savaş, propaganda, medya ve devlet. D. Welch (Ed.), *Propaganda Güç ve İkna* (s. 345-367) (Çev. S. Sezer). İstanbul: İnkılap.

Social Blade. (2024). @IRIMFA_EN. Erişim tarihi: 25.05.2024, https://socialblade.com/twitter/user/irimfa_en

Social Blade. (2024a). @IsraelMFA. Erişim tarihi: 25.05.2024, <https://socialblade.com/twitter/user/israelmfa>

Şefkatli, F. E. (2023). 7 Ekim İsrail Saldırıları: Asimetrik savaş ve sürpriz vuruş gücü. *SavunmaTR*. Erişim tarihi: 04.06.2024, <https://www.savunmatr.com/7-ekim-israil-saldirilari-asimetrik-savas-ve-surpriz-vurus-gucu/>

Telci, İ. N. (2023). 7 Ekim Saldırıları ve Hamas-İsrail Çatışmasının Anatomisi. *ORSAM*. Erişim tarihi: 02.04.2024, <https://www.orsam.org.tr/tr/7-ekim-saldirilari-ve-hamas-israil-catismasinin-anatomisi/>

The Guardian. (2023). Netanyahu declares a 'second war of independence' as fears for Gazans grow. Erişim tarihi: 05.04.2024, <https://www.theguardian.com/world/2023/oct/28/netanyahu-declares-a-second-war-of-independence-as-fears-for-gazans-grow>

The Knesset. (Tarih Yok). Elections for the Knesset. Erişim tarihi: 31.05.2024, <https://main.knesset.gov.il/EN/mk/Pages/Elections.aspx>

The Times of Israel. (2023). 'We are at war,' Netanyahu says, after Hamas launches devastating surprise attack. Erişim tarihi: 04.04.2024, <https://www.timesofisrael.com/we-are-at-war-netanyahu-says-after-hamas-launches-devastating-surprise-attack/>

The White House. (2023). *Joint Statement on Israel*. Erişim tarihi: 04.04.2024, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/10/09/joint-statement-on-israel/>

United Nation. (2023). Secretary-General's remarks to the Security Council - on the Middle East. Erişim tarihi: 04.04.2024, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2023-10-24/secretary-generals->

remarks-the-security-council-the-middle-east%C2%A0

United Nation. (2023a). Gaza is 'running out of time' UN experts warn, demanding a ceasefire to prevent genocide. Erişim tarihi: 04.04.2024, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/11/gaza-running-out-time-un-experts-warn-demanding-ceasefire-prevent-genocide>

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). (2024). Reported Impact Since 7 October 2023. Erişim tarihi: 04.04.2024, <https://www.ochaopt.org/>

Uslu, N. and Karataş, I. (2020). Evaluating Hamas' Struggle in Palestine. *Insight Turkey*, 22(1), 109-124.

Üstüntaş, D. (2016). İran'ın Yumuşak Gücü: Unsurları, Zorlukları. *Akdemik Orta Doğu*, 11(1), 59-84.

X @IRIMFA_EN. (2023, 8 Ekim). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1710839387439632874

X @IRIMFA_EN. (2023, 11 Ekim). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1711930434467049874

X @IRIMFA_EN. (2023, 21 Ekim). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1715571132911308822

X @IRIMFA_EN. (2023, 22 Ekim). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1716178930678259932

X @IRIMFA_EN. (2023, 23 Ekim). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1716353346838093937

X @IRIMFA_EN. (2023a, 23 Ekim). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1716424973248606372

X @IRIMFA_EN. (2023, 30 Ekim). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1719038405705708030

X @IRIMFA_EN. (2023, 2 Aralık). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1730883740367200571

X @IRIMFA_EN. (2023, 5 Aralık). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1732106635345031171

X @IRIMFA_EN. (2023, 6 Aralık). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1732361595366392134

X @IRIMFA_EN. (2023a, 6 Aralık). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1732361595366392134

com/IRIMFA_EN/status/1732359553956663481

X @IRIMFA_EN. (2023, 9 Aralık). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1733483368614920365

X @IRIMFA_EN. (2023, 6 Kasım). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1721435669363356070

X @IRIMFA_EN. (2023, 15 Kasım). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1724834955295957478

X @IRIMFA_EN. (2024, 12 Ocak). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1745736490892558689

X @IRIMFA_EN. (2024, 15 Ocak). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1746835166658519095

X @IRIMFA_EN. (2024, 14 Şubat). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1757787660653924817

X @IRIMFA_EN. (2024, 13 Mart). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1767909622919148007

X @IRIMFA_EN. (2024a, 13 Mart). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1767905869222539585

X @IRIMFA_EN. (2024, 4 Nisan). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1775857384205746364

X @IRIMFA_SPOX. (2024, 23 Nisan). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_SPOX/status/1782847689492758883

X @IRIMFA_EN. (2024, 9 Mart). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1766378024851702194

X @IRIMFA_EN. (2024, 14 Nisan). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1779320525493326139

X @IRIMFA_EN. (2024a, 14 Nisan). Erişim tarihi: 05.06.2025, https://x.com/IRIMFA_EN/status/1779440517614321958

Yağmurlu, A. (2019). Kamu Diplomasisi Bakışından Spor Diplomasisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18(4), 1367-1380.

Yarchi, M. and Boxman-Shabtai, L. (2025). The image war moves to Tik-Tok: Evidence from the May 2021 round of the Israeli-Palestinian conflict. *Digital Journalism*, 13(1), 115-135.

Yale Law School. (tarih yok). Hamas Covenant 1988: The Covenant

of the Islamic Resistance. Erişim tarihi: 02.04.2024, https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hamas.asp

Youngs, T. (2006). The Palestinian Parliamentary Election and the Rise of Hamas. *UK House of Commons Library Research Paper* 06/17, 1-28.

Yüksel, B. (2022). Husi Saldırısı Sonrası Herzog'un BAE Ziyareti. 21. *Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*. Erişim tarihi: 04.07.2024, <https://www.21yyte.org/tr/fikir-tanki/husi-saldirisi-sonrasi-herzog-un-bae-ziyareti>

Yüksel, E. (2019). Türkiye'de iletişim araştırmalarında içerik analizi uygulamaları, sorunlar ve çözüm önerileri. *International Euroasia Congress on Scientific Researches and Recent* içinde (ss. 134-152). Bakü: Hazar Üniversitesi.

Zalay, I. and Guzansky, Y. (2023). The Gulf States and the Israel-Hamas War. *The Institute for National Security Studies. INSS Insight* No. 1787.

Zatepilina-Monacell, O. (2015). Public Diplomacy in NGOs. G. J. Golan, S.-U. Yang ve D. Kinsey (Ed.), *International Public Relations and Public Diplomacy* (ss. 37-51). New York: Peter Lang Publishing.

Zaharna, R. S. (2015). From Pinstripes to Tweets. *Cairo Review*, 16, 98-109.